

cent Andrés Estellés en l'edició dels Premis Octubre de 1979 i prologat per Carles Miralles— o algunes de les seves millors novel·les juvenils —*Ulls de gat mesquer* i *Que comenci la festa!*, amb tota seguretat— però del que no hi ha cap dubte és que la recuperació dels quatre volums ressenyats hauria d'esdevenir el primer pas per a publicar, de nou, la resta de la producció, descatalogada de fa anys i panys, d'un autor rebel, polièdric i transgressor, i que és digne de merèixer una major atenció per part del públic, de la crítica i de la historiografia literària del nostre país.

Simposi Pompeu Fabra

IMMA CREUS

Departament d'Educació

icreus2@xtec.cat

IEC (2020): Institut d'Estudis Catalans, *Simposi Pompeu Fabra: 14, 15 i 16 de novembre de 2018*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans; «Publicacions de la Presidència» 52.

El volum *Simposi Pompeu Fabra* aplega les intervencions que es van presentar a les jornades organitzades per la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans del 14 al 16 de novembre de 2018 per commemorar el 150è aniversari del naixement del mestre. Es tracta d'un total de vint-i-quatre treballs, distribuïts en set blocs monogràfics, a més d'una conferència inaugural i unes conclusions a tall de cloenda. Els objectius de l'homenatge són: «tocar moltes facetes de la seva figura polièdrica, des del Fabra lingüista i gramàtic [...] fins a d'altres que mostren la seva gran capacitat: el Fabra enginyer, terminòleg, pedagog i ciutadà compromès» (M. Teresa Cabré, p. 12).

Les paraules de Jordi Casassas, autor de la conferència inaugural, ofereixen la primera visió essencialista de Fabra, presentat com a «intel·lectual constructor noucentista» i un activista nacionalista. Efectivament, es convertirà en artífex de la principal estratègia nacionalitzadora del noucentisme polític de Prat de la Riba: disposar d'una llengua moderna. No hi ha dubte que copsar la tasca de Fabra passa per situar-lo en el context històric en què es desenvolupa. Justament els elements fonamentals d'aquest constitueixen el contingut del segon bloc (II. El context de Pompeu Fabra), que s'enceta amb la relació de Fabra amb l'IEC.

La importància de Fabra en el si de la SF de l'IEC, creada el 1911, és inqüestionable. Albert Balcells en fa un recorregut complet que repassa tant les obres principals que van teixint la seva tasca gramatical, com algunes vicissituds protagonitzades amb membres de l'IEC (el seu enfrontament amb Alcover o Griera).

També es descriu l'actitud fabriana a l'hora de difondre o preservar la seva tasca codificadora i les oposicions que hagué d'afrontar. A la relació de Fabra amb l'IEC s'hi dedica també íntegrament el setè bloc (VII. El compromís de Pompeu Fabra amb l'IEC), la qual cosa genera algunes reiteracions. Jordi Mir repassa la trajectòria fabriana a l'IEC tot insistint que, més enllà del seu compromís manifest en les decisions lingüístiques que prengué, cal recordar les responsabilitats en les tasques de govern que assumí. Aquesta idea de fidelitat i servei a la institució duu Joaquim Rafel, autor d'un dels altres capítols d'aquest bloc, a distingir dues etapes en la vida de Fabra: la d'abans i la de després de pertànyer a l'IEC. La primera, marcada per les gramàtiques descriptives de 1891, 1898 i 1912, considerada una mena de frontissa entre les dues etapes. La segona etapa és la de la codificació fabriana i la de la tasca divulgadora a través de conferències, premsa i llibres escolars. És interessant repassar també el procés de reformulació o acceptació que sofriren algunes normes fixades inicialment per Fabra i a les quals renuncià per no comprometre la seva acceptació.

Aquest tarannà d'estrateg de Fabra plana des del principi en el treball de Mila Segarra, que clou el setè bloc del volum. En primer lloc se'ns informa d'algunes decisions de Fabra, amb el suport de la SF, com ara els silencis relatius a les decisions preses a la ponència de les normes ortogràfiques i gramaticals. En el cas del *Diccionari ortogràfic* i la *Gramàtica catalana*, l'autora recorda que no van ser aprovades mai per l'IEC, perquè van ser obra exclusiva de Fabra, tot i que la *Gramàtica* de 1918 ha estat considerada com l'oficial fins a la publicació de la GIEC (2016). En segon lloc, en el treball de Segarra es descriuen alguns fets clau que Fabra utilitzà per mantenir la unitat de la llengua (el conflicte amb Alcover o els entrebancs de Moll per continuar el DCVB). Finalment, comenta els esforços de Fabra per mantenir la unitat de la llengua; n'és una mostra la seva mà instigadora en la redacció del manifest «Desviacions en els conceptes de llengua i pàtria» (1934).

Els capítols del segon bloc es completen amb una mirada a la premsa i al periodisme del moment. Més enllà de conèixer la vinculació de Fabra als diaris del catalanisme republicà, que tracta el treball de Jaume Guillamet, no podem oblidar que els utilitzà com a plataforma de difusió lingüística: *L'Avenç*, *La Vanguardia*, *El Poble Català*, *L'Esquella de la Torratxa*, *La Veu de Catalunya* o *La Publicitat*, on començà a publicar les «Converses filològiques» (1919-1929). En aquest sentit, Josep M. Casasús detalla l'evolució i el mestratge de Fabra com a autor del gènere «nota periodística» i la germinació d'un periodisme modern català i genuí. Clou el bloc Enric Pujol, que tracta la relació de Fabra i Ferran Soldevila, un historiador i escriptor compromès amb la normativització i normalització lingüístiques que no s'estigué de demanar l'aplicació de les normes ortogràfiques als treballs històrics.

El perfil fabrià de filòleg i gramàtic el trobem en els blocs posteriors (del tercer al sisè). S'obre amb un treball introductori en què Xavier Lamuela presenta, amb una exposició teòrica extensa i densa, el tema de les *representacions* i el

caràcter ideològic que poden tenir. Tot seguit, assenyala la base comuna de les representacions en el context en què Fabra visqué i posa un parell d'exemples de «l'absolutització dels principis de referència»: el discurs ideològic de Ramon Menéndez Pidal i el d'Antoine Meillet. En relació amb Fabra es fixa en el seu perfil polític (nacionalisme reivindicatiu) i enumera el que qualifica de «representacions lingüístiques» (llengua i nació, llengua nacional, depuració lingüística i llengua literària). En conjunt, podríem destacar la seva voluntat d'homologar la nació i la llengua catalanes amb altres d'europées i el seu pragmatisme a l'hora de promoure l'ús del català en tots els usos amb una actitud favorable vers el canvi social.

El component més específicament ideològic centra les contribucions del quart bloc. Joan Martí desgrana els components fonamentals del projecte lingüístic fabrià (llengua i nació, unitat lingüística, variació diatòpica, descastellanització i genuïtat de la llengua). En les seves conclusions, però, no s'està de recriminar els que titllen de monocèntric el rol de l'IEC pel que fa a la normativa del català. Per una altra banda, Joan A. Argenter parteix de la idea que qualsevol procés de codificació respon a una ideologia lingüística determinada. En el cas concret de Fabra calia establir què s'entenia per «català literari». En síntesi, podem afirmar que es tractava d'un procés de mantenir la tradició (llengua antiga), de depuració (descastellanització) i de compromís pragmàtic entre parlars diversos. Finalment, Josep Maria Nadal, que tanca el bloc, es pregunta explícitament: i després de Fabra, què? A través d'algunes «precisions» es dedica a explicar què significa la qualificació de Fabra com a «seny ordenador de la llengua»: l'associació un estat, una nació, una llengua; la voluntat d'evitar les tensions entre la llengua col·lectiva i les llengües locals; i la necessitat de definir un model de llengua escrita. La recepció i revisió justament d'aquest model és el que ocupa els treballs dels blocs que segueixen. Per un costat, la continuïtat de Fabra en la normativa actual (bloc V) i, per l'altre, la difusió i recepció de la seva obra (bloc VI).

La influència fabriana s'evidencia en el treball de Gemma Rigau, en què justifica que la gramàtica normativa actual (GIEC, 2016) sigui alhora descriptiva i normativa. Es recorre a les principals gramàtiques fabrianes (1912, 1918, 1956) justament per analitzar el pes de la descripció i la prescripció, i com la primera és fonamental per bastir la segona. En els capítols que segueixen, Vivent Pitarch reconeix l'assimilació fabriana a través de les *Normes de Castelló* (1932), però es demana si el model encara és vàlid i si s'ha fet una bona selecció de formes, que afecten sobretot la morfologia. Segons la seva opinió, sembla que es detecta un cert retrocés que es justifica en termes de genuïtat. Tot seguit Albert Jané analitza alguns mots o estructures tot partint del *Diccionari* de 1932 i els compara amb el que apareix en les obres lexicogràfiques de referència actuals (DIEC2, DGEC), encara que és difícil extraure'n conclusions definitives. Per la seva banda, Josep Ruaix parcel·la d'entrada el que ell considera «canvis encertats», «canvis discutibles» i «canvis en espera» en relació amb les noves obres normatives de l'IEC (GIEC, OIEC). Les llistes més nombroses corresponen als dos últims apartats, en què sovint remet a altres treballs seus.

En el bloc que segueix es planteja també com ha quallat l'empremta fabriana, però a partir d'una visió diatòpica. Ramon Sistac se centra en la varietat nord-occidental, amb la qual Fabra tingué poc contacte directe; segons ell, no sembla arriscat concloure que «el lleidatà i el tortosí no formaven part del seu imaginari de la catalanitat» (p. 170), encara que l'actual concepció composicional de l'IEC contribueix a redreçar aquesta situació. Francesc Ballone es proposa presentar una visió de conjunt sobre el procés d'acollida de la normativa fabriana en l'alguerès escrit. Per començar, aporta una visió cronològica del procés que va dur a la configuració del model de producció escrita de l'alguerès. Tot seguit repassa de forma breu l'adaptació de l'ortografia normativa, que s'inicia el 1952 a través de l'ensenyament de l'alguerès i que aviat s'estén a la publicació de llibres i documents. En darrer terme es refereix al procés de normativització de l'alguerès i a la necessitat de crear un model escrit convergent.

La situació a les Illes Balears és analitzada i sintetitzada en sis etapes per Joan Miralles partint del precedent unificador de la Cancelleria Reial, passant per l'obra de Marià Aguiló i Tomàs Forteza, figures rellevants de finals del segle XIX per al redreçament de la llengua catalana, fins arribar a Pompeu Fabra i la seva relació amb els illencs Antoni M. Alcover i Francesc de Borja Moll i amb els lletraferits de l'Escola Mallorquina. Miralles repassa els diferents episodis d'aquestes relacions personals: l'acceptació inicial d'Alcover de l'ortografia fabriana a través del BDLLC (fins a les desavinences de 1918) i el paper de Moll com «la persona que més ha influït en vida de Fabra a les Illes Balears en l'expansió de la normativa de la llengua catalana» (p. 187). El capítol de Miralles es clou amb la situació actual a les Illes Balears i amb la funció que desenvolupa actualment la UIB com a entitat assessora sobre la llengua catalana especialment arran de la creació de La Comissió Tècnica d'Assessorament Lingüístic.

Joan Peytaví és l'encarregat de presentar la difusió fabriana a la Catalunya del Nord. En l'època fabriana, allí el català era bàsicament una llengua oral (el francès era el referent escrit) i el debat intel·lectual sobre la llengua no s'inicia fins a principis de segle XX, marcat per posicionaments contraris. El rossellonès com a variant oral perd força i en la dècada dels 50 i 60 s'imposa el model fabrià com a referent escrit a través de l'ensenyament, tot i que cal considerar les veus que reclamen incorporar la riquesa dialectal rossellonesa. En qualsevol cas Peytaví conclou que «el model de Fabra no ha matat el dialecte septentrional o rossellonès sinó que la llengua ja estava en un estat de malaltia prou avançada al Rosselló del segle XX. El model de l'IEC, però, ajuda a la recuperació de la llengua d'avui» (p. 211).

L'anàlisi de la difusió i recepció fabriana es clou amb el detallat capítol d'Antoni Ferrando referit al valencià. En aquest s'hi tracta, per una banda, la presència del valencià en l'obra fabriana i, per l'altra, els contactes de Fabra amb els valencians. Pel que fa a la primera qüestió, després d'una anàlisi exhaustiva, Ferrando conclou que la presència d'elements gramaticals valencians en l'obra fabriana, més que el resultat d'un projecte composicional, és un recurs per aconseguir una codificació vàlida per al conjunt de la llengua. En relació amb l'altra qüestió,

Ferrando concreta quatre visites de Fabra entre 1915 i 1937 (tot i que sembla que se'n pot afegir una cinquena el 1937) com a representant de l'IEC, viatges que «testimonien el seu interès no sols per assegurar-hi el triomf de la normativa lingüística de l'IEC, sinó també pel seu compromís per la integració del País Valencià en un projecte de recuperació de la unitat cultural de totes les terres de llengua catalana» (p. 232). Tanmateix, Ferrando no s'està de retraure que Fabra no va integrar mai valencians i balears en el si de l'IEC.

Complementàriament, a aquesta part de l'anàlisi de l'obra fabriana el vuitè bloc del volum aporta una visió «més enllà de la gramàtica». En aquest cas s'hi analitzen, amb gran profusió de dades que aporta Guillermo Lusa, parcelles menys documentades de Fabra: la seva formació com a enginyer industrial, la seva etapa a Bilbao i el seu retorn a Barcelona. Igualment interessant és la constatació del pes que tingué la terminologia biològica en l'obra lexicogràfica fabriana, que trobem en el capítol que signa Joan Vallès. Una anàlisi comparativa acurada com la que es fa (del DGLC amb el DIEC i el DRAE) permet observar la metodologia del Fabra lexicògraf. La publicació i reedició del DGLC també és objecte d'interès del treball de Ramon Pinyol i concretament es detallen algunes dificultats econòmiques que hagué de superar tot buscant complicitats (Francesc Cambó, Joan Estelrich i López Llausàs).

Una darrera visió que traspassa el Fabra gramàtic ens remet al que Josep González-Agàpito qualifica com a «polític de l'educació». Segons l'autor, l'acció educativa de Fabra s'adreça a dos principals eixos: la universitat i la societat civil (suport per bastir l'escola catalana i l'educació social com a mitjà de conscienciació).

Com a colofó final del volum, Jordi Ginebra formula la pregunta: què ens queda per saber i per estudiar de Pompeu Fabra? Com ell puntualitza ben encertadament, caldria separar la «fabrologia» en dues àrees: la científicotècnica i la històrica i biogràfica. Sobretot en relació amb aquesta darrera, afirma la necessitat d'actualitzar la biografia que Josep Miracle va fer de Fabra, publicada el 1968. Igualment apunta la conveniència de realitzar un estudi exhaustiu de la recepció de l'obra fabriana fora dels Països Catalans, així com escatir alguns episodis poc clars de la seva vida.

Les conclusions de les jornades, doncs, són una bona forma d'esperonar nous treballs a l'entorn de la figura de Fabra. De fet, malgrat l'interès dels estudis que s'apleguen al llibre ressenyat, potser ja hagués estat una bona oportunitat d'explorar alguns dels suggeriments que fa Ginebra (fonts teòriques i models utilitzats per Fabra, temes tractats en les seves obres, el fonament d'algunes descripcions gramaticals, etc.) i poder minimitzar així algunes reiteracions que trobem al volum en tractar facetes més conegudes del mestre.